

מנחות קי

משה שווערד

1. ספר בניהו בן יהוידע על מנחות דף קי/א

הביאו בני מרחוק אלו גליות שבבבל שדעתן מיושבת עליהם כבנים. פירש רש"י ז"ל דעת זכרים מיושבת עליהם יותר משל נקבות. וי"ל במאי איירי אם בענין הרחבת השכל דאמרו רז"ל נשים דעתן קלה הוה ליה למימר דעתן נוספת או רבה, ואמרו מיושבת משמע דהזכרים אין להם טרדת השכל כמו הנקבות ובאמת קחזינן להפך כי לזכרים יש להם טרדת השכל עשר ידות על הנקבות מאחר דפרנסת הבית עליהם יש להם טרדה גדולה במציאות הפרנסה אבל האשה יושבת בירכתי ביתה ואין לה טרדה בפרנסה שהאיש מביא ומניח לפניו. ונ"ל בס"ד דלשון בן ובת יאמר על זמן קטנותם שלא גדלו בשנים הרבה, והבת יש לה טרדה גדולה בשביל נשואין שלה שמא לא יוכל אביה למצוא לה נדונייא, ובמה תנשא, ושמא תפול בחלק רע בליעל ושמא לא תמצא חן בעיני רואיה לישא אותה, וכזאת וכזאת מחשבות שונות עוברים בלבה ויהיה לבה טרוד בדבר זה, וגם אחר שתנשא עדיין לבה טרוד ודעתה מבולבלת שמא לא תתעבר וישא בעלה אשה אחרת, אבל הזכר אין לו שום טרדה מדברים הן מצד הנשואין כי הוא לוקח ממון ואינו נותן, הן מצד העקרות כי הוא מושל באשתו ואגידה ביה בכל אופן שיהיה:

2. חידושי אגדות למהר"ל מנחות דף קי עמוד א

אלו גלות שבבבל וכו'. יראה [פי'] כי הש"י גזר על ישראל בבלה יובאו ושם יהיו (ירמי' כ"ז), ומאחר שהי' גזירת הש"י כך עליהם וכאלו היה ארצם מקומם כי בכל ראוי אל גלות ישראל, שכך אמרו בפסחים (פ"ז ב') למה הגלם בבלה מפני ששלחם לבית אמם, כי אברהם היה מארץ כשדים ולפיכך נחשב כאלו היה ארצם. אבל שאר ארצות נאמר עליהם (דברים כ"ח) ובגוים ההם לא תרגיע ולא תמצא מנוח לכף רגליך, כי הדבר שאינו במקומו אינו נוח כלל. ודבר זה הוא סבת הגירושים והטלטולים שהם בגלות הוה ובמדינות הללו, כי לא גזר הש"י על ישראל בארצות אלו כמו שגזר על ישראל בבלה יובאו ושם יהיו. ועוד נראה מפני כי בכל קרובה אל א"י מצד הלשון שהוא קרוב אל לשון הקודש שהוא שייך אל א"י, והיו בעלי שכל יותר, ואף שלא היו במדריגת א"י מ"מ היו בני חכמה מאוד עד שהיו קרובים אל א"י וכל זה ידוע ולכך נחשבים בני [גלות בכל] כזכרים ובשאר ארצות כמו נקיבות

3. ספר בניהו בן יהוידע על מנחות דף קי/א

שם דקרו ליה אלקא דאלקא. נ"ל בס"ד ידוע בין הקב"ה ובין ישראל לא יש אמצעי, לכן נקרא אלקי ישראל, אבל לגבי אומות העולם יש אמצעי ולכן נקרא לגבי דידם אלקי האלהים הם השרים שלהם. והנה הגויים שיושבים מצור כלפי מערב שאין מכירין בכבודן של ישראל חושבים שגם לגבי ישראל נקרא אלקי האלהים ולא נקרא אלקי ישראל, ולכן אמר דקרו ליה אלקא דאלהא, אבל מצור עד קרתגו מכירים בכבודן של ישראל ומודים דנקרא אלקי ישראל:

4. מהרש"א חידושי אגדות מסכת מנחות דף קי עמוד א

שם בבית ה' בלילות מאי בלילות אר"י אלו ת"ה כו'. דלפי פשוטו דקאי אעבודת בית המקדש מאי בלילות הא עיקר עבודה בימים הוא ולא בלילות אלא ת"ח העוסקים בתורה בלילה כו' דביום האדם טרוד בעסקיו ובלילה הוא פנוי כדאמרין יזיף ביום ופרע בלילה וקאמר כאילו עוסקים בעבודה דעיקר קרא מיירי ביה אלא דמלת בלילות הוא רמז על עסק התורה שהיא כעבודה וק"ל:

5. ספר חדושי אגדות חלק רביעי עמוד פט - מסכת מנחות

אלו ת"ח העוסקי' בתורה בלילה. פי' דוקא בלילה, מפני שביום עוסק אדם בעסקיו ובלילה הוא מפקיד רוחו ונפשו אל הש"י, וכאשר הוא עוסק בתורה בלילה, אז מקריב נפשו אל הש"י ע"י התורה שהיא הדביקות בו יתברך, ולפיכך העוסק בתורה בלילה כאלו מקריב נפשו אל הש"י, והבן דבר זה ממה שכתוב (תהלים מ"ב) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי, ודרשו (חגיגה י"ב ב') כל העוסק בתורה בלילה מושך עליו חוט של חסד, הרי שקרא התורה שבלילה שירה, והשירה היא שהעלול משתוקק אל העלה להתדבק בו יתברך, ודבר זה בארנו בפ"ק דע"ז (ג' ב') ע"ש:

6. ספר בניהו בן יהוידע על מנחות דף קי/א

שם לעולם זאת על ישראל, אמר רב גדל אמר רב מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב. י"ל מה שייכות יש לדרשה זו עם דרשה הקודמת. ונ"ל בס"ד דקשיא ליה לתלמודא בדרשה הקודמת, תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה כאלו עוסקים בעבודה, והלא עבודה בלילה ליכא גם בזמן שבית המקדש קיים, לכך הביא דמזבח יש למעלה ומיכאל מקריב עליו קרבן, ושם למעלה אין הפרש בין יום ללילה דאין להם חושך ואיכא עבודה גם בלילה.

ומה שהביא דברי ר' יוחנן דאמר כאלו בנה בית המקדש בימיהם, גם בזה יש סמך למאמר דלעיל, דקשיא ליה איך קאמר כאלו עוסקים בעבודה, והלא הם עוסקים בתורה בכל מקום, ואם חשיב עסק התורה עסק עבודת קרבנות, נמצא מקריבים חוץ לבית

המקדש ואסור משום שחוטאי חוץ, לכך הביא הא דר' יוחנן כאלו נבנה בית המקדש בימיו, נמצא על ידם נעשה לבית המדרש וכל מקום שלומדים בו דין בית המקדש והיה ליה מקריב בבית המקדש:

7. ספר יד דוד

ש"ס. לעולם זאת על ישראל, א"ר גדל א"ר מזבח בני ומיכאל הכר הגדול עומד ומקריב. י"ל מה שייכות יש לדרסה זו עס דרסה הקודמת, ונ"ל בס"ד דקשיא ליה לתלמודא דדרסה הקודמת, ה"ח העוסקים בתורה כלילה כאלו עוסקים בעבודה, והלא עבודה כלילה גם בזמן שבהמ"ק קיים, לכך הביא דמזבח יש למעלה ומיכאל מקריב עליו קרבן, ושם למעלה אין הפרש בין יום ללילה דאין להם חושך ואיכא עבודה גם כלילה. ומ"ש דברי ר"י דאמר כאלו נבנה בהמ"ק בימיהם, גם בזה יש סמך למאמר דלעיל דקשיא ליה היך קאמר כאלו עוסקים בעבודה, והלא הם עוסקים בתורה בכל מקום, ואם חשיב עסק התורה עסק עבודת קרבנות, נמלא מקריבים חין לבהמ"ק ואסירי מביט שחייט חוץ, לכך הביא הא דר"י כאלו נבנה בהמ"ק בימיו, נמלא על ידם נעשה לבהמ"ד וכל מקום שלומדים בו דין בהמ"ק והו"ל מקריב בהמ"ק:

8. ספר בניהו בן יהוידע על מנחות דף קי"א

שם אינו צריך לא עולה ולא מנחה. נ"ל בס"ד לדרשת ריש לקיש דקאמר כאלו בכף הדמיון אין זה עולה ומנחה ממש, אבל רבא סבירא ליה עולה ומנחה ממש, לזה אמר אינו צריך עוד לעשות עולה ומנחה דדי לו בזה, ונקיט עולה בתחלה, לא מבעיא עולה דכולה כליל ואין בזה הפסד לכהנים, אלא אפילו קרבנות דאיכא בהו הפסד לכהנים אינו צריך להביא עוד:

9. ספר יד דוד

אלא אמר רבא כל העוסק בתורה אי"צ לא עולה וכו'. לכאורה דברי רבא הם דברי ר"ל, שהרי ר"ל אמר כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה, כלומר דהתורה מכפרת לו במקום קרבן, וא"כ א"צ לא לעולה וא"כ מאי בינייהו? ועוד רבא למה הקשה על ר"ל (ומהרי"ט בדף ק"י ע"ב) [בצפנת פענח פרשת צו דרוש ראשון] כתב דר"ל ס"ל דבכל התורה כולה הוה הכי ולא בעוסק בקרבנות לבד, ורבא ס"ל דוקא בעוסק בתורת הקרבנות, ואין במשמע הלשון כן. ואפשר לומר דאיכא בינייהו, דר"ל דאמר זאת התורה כאלו הקריב י"ל דמיירי דוקא בזמן הזה שאי אפשר להקריב קרבן, אבל בזמן [שהיה] בהמ"ק קיים גהי דהוה כאילו הקריב לעולם קרבן גופא עדיפא, וכן מצינו ברוב פעמים בש"ס דאמר כאילו, הו לענין המצוה הו לענין עבירה, דלא הוה ממש כמו זה הדבר האחר, אבל רבא ס"ל דלא צריך כלל לקרבן דאפילו בזמן שבית המקדש קיים התורה מכפר. ושוב מצאתי כן במקראי קודש למהרח"א דף ס"ח [למס' מנחות].

רצה... והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל...

10. תוספות מסכת מנחות דף קי עמוד א

ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן - מדרשות חלוקין יש מי שאומר נשמותיהן של צדיקים ויש מי שאומר כבשים של אש והיינו דאמרינן בשמונה עשרה בעבודה ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ויש אומרים דקאי אדלעיל והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל, לא מצאתי יותר.

11. חידושי אגדות למהר"ל מנחות דף קי עמוד א

דבר זה תבין, ממה שאמרו (מו"ק כ"ח א') מיתת צדיקים כפרה על ישראל, וזהו בעצמו הקרבת הנשמות. כי כל התעלות אל הש"י הוא כפרה וסלוק חטא, אשר החטא מרחיק ישראל מן הקב"ה, ולפיכך אמר כי הקרבת נשמת הצדיקים הוא כפרה על ישראל, ור' יוחנן סבר כי ת"ח העוסקים בהלכות עבודה כאלו נבנה ב"ה בימיהם, וזה מפני כי העוסק בתורה היא עבודה שכלית מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה ב"ה בימיהם. מפני שכבר התבאר כי אין העבודה רק כי על ידה האדם מתקרב אל הש"י, וזהו לשון קרבן כי על ידו מתקרב האדם אל הש"י, ואין התקרבות אל הש"י רק ע"י התורה שעל ידה הוא הקירוב והדבוק בו יתברך, ולפיכך ת"ח העוסקים (בעבודה) [בהלכות עבודה] כאלו נבנה ב"ה בימיהם ומקריבין קרבן בתוכו.

12. דף על הדף מנחות דף קי עמוד א

היעב"ץ במור וקציעה (סי' ק"כ) העיר לפירוש זה מה כל זה שייך לברכת ה"עבודה", ותיריך דנשמותיהן של הצדיקים הנקרות למעלה, היינו אותם שנהרגו על קידוש ה' - למען שמו ית', ואין לך עבודה גדולה ממנו.

13. ט"ז אורח חיים סימן קכ

(א) אומרים רצה וכו'. - כתב הטור על נוסח ואשי ישראל ותפלתם כו' ואף ע"פ שאין עתה עבודה מתפללים על התפל' שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני הש"י ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה. וע"ז תקנו ואשי ישראל. וי"מ על מה שלמעל ממנו וה"פ והשב העבוד' ואשי ישראל. ואח"כ תחיל' הדבר ותפלתם באהבה תקבל ברצון ע"כ. על הפ' הראשון קשה כפל ותפלתם ואי בא לפרש מהו אישי ישראל הי' לו לומר תפלתם בלא וי"ו. וי"ל דיש ב' מיני תפלות הא' תפלה בזמנ' הי' במקום קרבן ואחר זמנה אי' ר"פ ת"ה שכר תפלה יהבי לי' שכר תפלה בזמנה לא יהבי לי' ע"ז קאי ותפלתם לכלול אף תפלה שלא בזמנה שהיא לא מקום אישי ישראל ועל פי' בתר' קשה ל"ל ואשי ישראל כיון שכבר זכר העבודה ואי תימא שיש עבודה בלא אישים עכ"פ לא היה לו להפסיק בלדביר ביתך בנתים והי' לו לומר והשב העבודה ואשי ישראל לדביר ביתך ע"כ הפ' האמצעי הוא המובחר מכולם:

14. טור אורח חיים הלכות תפלה סימן קכ

... ואשי ישראל וכו' ואף על פי שאין עתה עבודה מתפללין על התפלה שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני הש"י ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה ועל זה תיקנו ואשי ישראל וי"מ אותו על מה שלמעלה ממנו והכי פירושו והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון תחלת דבר הוא:

15. בית יוסף אורח חיים סימן קכ

ואשי ישראל וכו' ואף על פי שאין עתה עבודה מתפללים על התפילה וכו'. הוקשה לו היכי אמרינן ואשי ישראל דהיינו הקרבנות תקבל ברצון שהרי עכשיו אין לנו קרבן לכך כתב שאע"פ שאין עתה עבודה מתפללין על התפילה שהיא במקום הקרבן ולפי זה הכי פירושו ואשי ישראל ותפלתם תפילת ישראל שהיא במקום האישים שהם הקרבנות תקבל ברצון: ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים וכו'. כן כתבו התוספות בסוף מסכת מנחות (ק). ד"ה ומיכאל) ולפי זה הכי פירושו ואשי ישראל כלומר אנשי ישראל הנקרבים על ידי מיכאל או יהיה מלשון אשה ריח ניחוח כלומר קרבנות ישראל דהיינו נפשותיהן שהן עצמן נקרבות על ידי מיכאל גם תפילתם של ישראל הכל תקבל ברצון:

16. ערוך השולחן --- אורח חיים הלכות תפילה סימן קכ סעיף א

... והברכה הי"ז היא רצה ויש בה ל"ד תיבות כנגד פסוקים המתחילין אבא ביתך בעולות עד אשר עשה לנפשי [פרע"ה ד' ס"א]. וכבר אמרו חז"ל בכרכות [ל"ד]. דשלש אחרונות דומות לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו ולכן קודם הליכתו נותן לרבו הודאה ומבקשו שישים שלום בינינו שזהו עיקר הברכה וקודם זה מבקש שיתרצה בתפלתו ובקרבנותיו וזהו ואשי ישראל כדכתיב בקרבנות דויקרא [ויקרא א, ט] אשה ריח ניחוח לה' וכן בפרשת התמיד ואף דעתה אין קרבן אך התפלה במקום קרבן [טור] ולפ"ז ה"פ ואשי ישראל ותפלתם שהיא במקום האשים תקבל ברצון וקאי אשי ישראל אלמטה [ב"י] ויש לפרש פשוט דקאי אלמעלה והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ול"ק כלל ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמותיהם של צדיקים על מזבח של מעלה ולזה תקנו ואשי ישראל [טור ותוס' שלהי מנחות] דמיכאל הוא כהן גדול למעלה כשם שאהרן היה כה"ג למטה ומרומז זה בשמיני למילואים שאז נתמנה אהרן לכה"ג ואז נתמנה גם מיכאל למעלה

לכה"ג דכתיב שם [ויקרא ט, ד] **כי היום ה' נראה אליכם ונראה הם אותיות אהרן ואליכם הם אותיות מיכאל** [כן ראיתי] **וענין הקרבות הנשמות הוא שהנשמות משיגים כל כך תענוג בהתדבקותם לאור של מעלה ממש והוא תענוג שאין לו שיעור ומדה וזהו לשון קרבן לשון התקרבות** והדברים עתיקים וזה שסמכו ברכת רצה לשומע תפלה שכיון שבאת תפלה באת עבודה דכתיב [ישעיה נז, ז] **ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא וגו'** [מגילה י"ח] ולכן אומרים אח"כ מודים שכיון שבאת עבודה באת תודה דכתיב [תהלים נ, כג] **זובה תודה יכבדני [שם] וסמכו ברכת כהנים אחר מודים דכתיב [ויקרא ט, כב] וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת וגו' אלמא דברכת כהנים היא אחר עבודה ועבודה והודאה חדא מילתא היא דגם הודאה הוה עבודה [שם] וממילא כיון דברכת כהנים מסיים בשלום ולכן אומרים שים שלום וזהו תורף דג' ברכות אחרונות [ועוד טעם יתבאר]:**

פטום הקטורת

17. שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלב סעיף ב
... ויש לומר פטום הקטורת ערב ובוקר אחר התפלה, ואומרים תחלה: אין כאלקינו וכו' ... **ויש שכתבו לזיהר לומר פטום הקטורת מתוך הכתב, ולא בעל פה, משום שהאמירה במקום ההקטרה ותישינן שמא ה' ידלג** (ב"י בשם מהר"י וא"ח) **אחד מסממנים, ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסממניה: ולכן נהגו שלא לאומרו בחול, שממחרין למלאכתן ותישינן שמא ידלג.** ...

18. מגן אברהם סימן קלב ס"ק ג
ערב ובוקר - **והאר"י כ' שאין לאומרו בערב ואפשר דהכי קאמר אחר תפלת מנחה או קודם לה וצ"ע למה אנו אומרים אותה אחר מוסף והלא הקטורת קדמה למוספין לכ"ע** והיא שייכ' לקרבן תמיד **ואפשר דכוונתינו ליפטר מתוך ד"ת ובכתבי' אי' שהטעם להבריח הקליפות, ובשל"ה כתוב לאומרו בשחרית קודם תפלה ואחריה:**

19. מגן אברהם סימן קלב ס"ק ה
ה' ידלג א' - וב"י כתב דאינו חייב מיתה אלא מטעם שנכנס למקדש בביאה ריקנית וזה לא שייך עתה והב"ש כ' שטעה דאי' ביומא דף נ"ג דאפי' במקום דלא מחייב אביאה כגון ששגג בביאה והזיד בהקטרה חייב אהקטר' ועוד אי' שם דאם לא נתן בה מעלה עשן חייב מיתה א"כ מיתה א"כ צריך לזיהר ב"י"א סממני' ובמעלה עשן ובאחרים אין קפיד' כ"כ **ועוד כ' ב"י דאין מיתה אלא בהקטרה לא באמירה ועוד דאין מיתה אלא במזיד לכן המדקדקים נהגו לאומרו בכל יום** וכב"ח בשם רש"ל דאצ"ל אר"א כו' דהרי הקדיש קאי על עלינו וכמש"ל ומ"מ נהגו לאומרו:

20. שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא - אורח חיים סימן י
אשר שאל מה נשתנה סדר פטום הקטורת שאו' אתה הוא ה' או"א מה שלא מצינו בשאר הקרבנות בפ' התמיד וכיוצא הגהות שכר טוב/נ"ב כנראה שהשואל ה' רגיל לומר כן עפ"י האר"ל, וגם קודם התפלה, ורבנו השיב לו לפי נוסח אשכנז שאומרים רק אתה הוא שהקטירו, וגם אין אומרים אלא בשבתות ויו"ט, ורק אחר אין כאלקנו, ועיין עוד טעמים בלקוטי מהרי"ת ובסידור אוצר התפלות. הנה הנוסח בטור או"ח סי' קל"ב לא נזכר אתה הוא ה' או"א רק אתה הוא שהקטירו כו'. ואם גם על זה הוא שואל למה בפ' התמיד ושאר קרבנות אין אומרים אתה הוא שהקטירו. **הנה הטעם פשוט לפי שאמרו קודם לכן אין כאלקינו כו' אתה הוא אלקינו כו' עד אתה הוא מושיענו. ולכן במה דמסיים פתח, אתה הוא שהקטירו כו' וזה פשוט. ומה שנהגו לומר חרוזים הללו קודם לכן היינו לפי שמעשרת ולכן אומרים אין כאלקינו שלא נאמר כחי ועוצם ידי עשה החיל רק הכל מה' ניתן לנו ולו נאה לברך על העושר. ועי' באבודרה"ם.**

21. ספר אבודרהם סדר מוצאי שבת
וכתב אבן הירחי נהגו בפרובנצא לומר אחר אלו הפסוקים אין כאלקינו ופטום הקטורת והטעם משום דתניא ביומא (כו, א) מעולם לא שנה אדם בה מפני שמעשרת שנאמר (דברים לג, י) ישימו קטורה באפך וסמיך ליה ברך ה' חילו. **ונשלמה פרים שפתינו למען נתעשר ונצליח בכל דרכינו ע"כ ...**

אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים

22. ספר בניהו בן יהוידע על מנחות דף קי"א

שם אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים. עיין מ"ש בס"ד במסכת שבועות ע"ש. ונ"ל בס"ד דאמרו רז"ל בקדושין דף ט"ל ע"ב ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה, וכתב הרב ערבי נחל בשם השל"ה ז"ל גם שמירת מצות לא תעשה נחשבים למעשה במה שמתעורר האדם לחשוך הדבר ההוא בלבו ומתעורר ואומר הנני מניח לעשות בשביל שצוני הבורא יתברך שמו, כהא דתניא רשב"ג אומר אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא יאמר אפשי ואפשי, ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי עכ"ד ע"ש, נמצא הביטול שמבטל חשקו ותאותו בעבור גזירת השי"ת חשיב מעשה, ולכן נותנים לו שכר כעושה מצות עשה, וז"ש אחד המרבה שעושה מצות עשה שבהם מרבה כוחות הקדושה ומרבה כח היצר הטוב וכח הנפש שלו, ואחד הממעיט ששומר מצות לא תעשה שממעיט כח היצר הרע והתאוה שבו בעת שמבטל חשקו ותאותו, שכר אחד להם, דזה גם כן חשיב עשה מצות עשה אך בתנאי שמכוין לבו לשמים, ר"ל הא דמבטל חשקו ותאותו הרעה לאו משום מורא בשר ודם או שאר סיבות, אלא בשביל כבודו יתברך שצוהו שלא לעשות איסור זה:

23. שפת אמת ויקרא פרשת ויקרא שנה תרלא

אא"ז מו"ר זצלה"ה הגיד בשם הרב ז"ל מפרשיסחא על מ"ש אחד המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו כו'. והקשה בט"ז סימן א' אי גם המרבה מכוון לשם שמים טפי עדיף. ותירץ הוא ז"ל למשל ב' סוחרים שנסעו לדרך אחד. והא' בא מיד. והב' ה' לו סיבות ומניעות עד שלזמן רב בא ג"כ ושאלוהו מה זה שלא באת עד עתה והשיב מאחר שבאתי ג"כ מה שה' היל' עכ"ד ולא פ' יותר. ונ"פ שפ' ובלבד שיכוון לבו שסוף ותכלית מעשיו יהיה שיהי' מכוון להשי"ת כראוי בין שבא לו זה ע"י עבודה מעט, או ע"י יגיעות הרבה, רק שיועילו מעשיו לכוון לבו לשמים, והדברים נכונים מאוד, שהרי גם כאן נאמר זה על הקרבן מנחה שמאחר שנתקרב קרבנו להשי"ת וזה תכלית המכוון וסוף דבר, א"כ אין נ"מ בין שה' מרבה וממעיט, כי סוף הכל אחד שיתקרב להשי"ת, וזה עצמו פ' יכוון לבו כענין הקרבן להיות נמשך אחר השורש והוא חיותו ית' שניתן בכל דבר:

24. שפת אמת ויקרא פרשת ויקרא שנה תרלן

במשנה נאמר בבהמה ריח ניחוח ובעוף ריח ניחוח ובמנחה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים. בט"ז הקשה ממ"נ אי גם המרבה כוונתו לשמים אם כן המרבה עדיף ע"ש שמיישכ בטוב טעם ודעת. אעפ"כ נראה דקושיא מעיקרא ליתא, כי באמת אין הפרש בין מרבה לממעיט אף אם שניהם מתכוונים לטוב, כי בעבודת הבורא אין נ"מ בריבוי רק בהתעוררות רצון אמת בלב, ואדרבא מי שאינו יכול לעשות הרבה ומכוון בהמעט אפשר חשוב יותר. ..

25. דברי סופרים אות כא -ר' צדוק הכהן

עיקר זכות השתדלות אדם בעולם הזה הוא רק החשק שיש לו לעשות רצונו יתברך, אבל גמר המעשה הוא מהשם יתברך כמו שנאמר (ישעיה כ"ו י"ב) גם כל מעשינו פעלת לנו, ומה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה שהוא בלב כמו שאמרו (יומא ע"ב ב) על פסוק (משלי י"ז ט"ז) ולב אין, אבל המעשים הוא בכלל הכל בידי שמים, ואפילו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כעשאה כמו שאמרו בשבת (ס"ג א) לפי שהוא עשה את שלו במחשבתו וחשקו:

ורבותא דאפילו, דסלקא דעתך דלא מהני מחשבתו ורצונו אלא כשעלה בידו בפועל והצטרפות אל המעשה, ואמרו (גדרים ס"ב א) עשה דברים לשם פעלן, קרי בזה להשם יתברך פעלן ועיין שם בהרא"ש והר"ן, אבל הכוונה כי השם יתברך הוא הפועל באמת ואין לאדם אלא הרצון וכח הבחירה שלו שהוא בוחר וחפץ במעשה זו, ועל כן העיקר להיות עושה לשמה שיהיה כוונתו ומחשבתו לשם שמים דאם עושה מעשה גולמת מה בידו כלום שהרי המעשה מהשם יתברך והוא הפועל:

ומכל גמילות חסדים של אברהם אבינו ע"ה והכנסת אורחים שלו לא נזכר בתורה לשבח אלא מה שעשה למלאכים שלא היה בזה שום מעשה של גמילות חסד על האמת כלל שהם לא הוצרכו לכל זה כלל ורק לכבודו הוכרחו להיות כאוכלים, ואין בזה אלא המחשבה והרצון הטוב של אברהם אבינו ע"ה להודיע שזה העיקר מכל המעשים בהשתדלות ועבודת האדם שלא להשיג על גמר מעשה:

ועל כן העוסק בתורת קרבנות כאילו הקריב (מנחות ק"י א) על ידי החשק שיש לו בלימוד מתי יבוא לידו ויקיימו דזהו עיקר הלימוד ועסק בתורה על מנת לעשות:

ועל זה נאמר (תהלים ס"ב י"ג) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, שזה להשם יתברך ברוב רחמיו דנותן שכר גם בעד מעשה לבד כאילו אדם הפועל, ולמאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה אפילו כפורה ואכל מצה יצא (ראש השנה כ"ה א) ולדברי הכל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה וכו' הרי

זה צדיק גמור (פסחים ח' א) אף דלהנאת עצמו מתכוין כל דדעתו למצוה הוי ליה כוונה המועילה גם למאן דאמר מצוות צריכות כוונה וסגי בהכי להיות צדיק גמור:

ופירשו בראש השנה (ד' א) שהוא רק בישראל עיין שם ברש"י שלבן לשמים וכו', והוא על דרך שכתב רמב"ם (פרק ב' מהלכות גירושין הלכה כ') בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני דבמעמקי לב כל אחד רוצה לשמוע דברי חכמים רק השאור שבעיסה מעכב ומשהוכה ותשש כח יצרו עד שאומר בפה גם כן רוצה אני סגי עיין שם, והכי נמי המחשבה שלא לשמה בישראל אינו אלא מצד היצר המרגילו לבקש בכל דבר הנאת עצמו אבל מעמקי לב דבני ישראל אינו אלא לשם שמים בלבד, וכמו שאמרו (ברכות י"ז ריש ע"א) גלוי וידוע שרצוננו לעשות רצונך וכו', וכשיש מעשה בפועל גם כן סגי בהכי להצטרף לרצון שבמעמקי הלב ואין משגיחין למחשבת שאור שבעיסה המערבבת:

ונראה עוד דגם בחישוב לעשות מצוה שלא לשמה ונאנס גם כן מעלה עליו הכתוב כעשאה, אף על גב דהמחשבה היה שלא לשמה זהו מצד השאור המבלבלו ועומק מחשבתו ורצונו לא כן:

[והגם דילפינן התם זה מקרא דלחושבי שמו (מלאכי ג' ט"ז) דמשמע לשמו יתברך, מכל מקום מאחר דאמר רב יהודה לעולם וכו' דמתוך שלא לשמה בא לשמה ומשמע בערכין (ט"ז ב) דכהדדי לגמרי נינהו מטעם זה יעוין שם, הכי נמי במחשבת מצוה שלא לשמה מתוך וכו' ונחשב כלשמון]: ומכל מקום כל זה הכל מצד חסדי השם יתברך, אבל מצד האדם צריך להיות כל השתדלותו על הכוונה ומחשבה לשם שמים בכל דבר ואל תהיו כעבדים המשמשים וכו':

26. קובץ מאמרים

ולא קם כמשה

כתב הרמב"ם בהל' תשובה. שכל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו ואף שהתורה העידה ולא קם כמשה, היינו לענין נבואה ולא בצדקתו. אבל באמת הדבר פשוט מאד שאי אפשר לשום אדם להגיע למדרגתו של משה רבינו ע"ה גם בצדקתו, וא"כ דברי הרמב"ם צריכין ביאור. וזהו ביאורן: מצינו בכתוב כי מרע"ה נקרא בשם עבד ה' ופירש הרד"ק בריש יהושע כי גדר עבד הוא, שאין קנין לעבד בלא רבו ויד עבד כיד רבו ומה שקנה עבד קנה רבו, וכזה היה מרע"ה שכל כחותיו ותושיו ודעתו היו כולן קודש לה' לבדו ולא השתמש בהן לשום צורך אחר רק לה'. והמדה הזאת נדרשת מכל איש ישראל כדתנן וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והדבר הזה מוכרח מאליו, דהא כל מה שיש לו לאדם נקצב לו במדה ומשקל לתכלית הנרצה ולא ניתן לו שום דבר לבטלה וא"כ ע"כ חובתו להשתמש בכל מה שניתן לו לעבודת השי"ת. וזו היא מדרגתו של מרע"ה. ואף שבודאי אפילו אם יעבוד אדם בכל כחותיו אלפי אלפים שנה לא יגיע עד קרסוליו של מרע"ה, היינו מפני שלא ניתנו לשום אדם כחו ובינתו של מרע"ה, אבל בשביל זה לא נגרע כלום מערכו של אדם פשוט, שהעני בקרבן עני יוצא ידי חובתו כמו העשיר בקרבן עשיר. ואחד המרבה וכו' וזו היא כינת הרמב"ם שכל אדם יכול להיות צדיק כמשה רבינו, היינו שכל אדם לפי ערכו ולפי כחותיו יכול להיות עבד ה', כמו משה רבינו לפי כחותיו.